

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філософських наук, професора Гаврилюк
Тетяни Вікторівни на дисертацію Бринова Віталія Віталійовича
«Соціально-політична етика християнського реалізму Рейнхольда
Нібур» на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі
спеціальності 09.00.14 – богослов'я**

Дисертація написана на актуальну тему, яка намагається повернути дискусію щодо діяльності християн у суспільному просторі у конструктивну і практичну площину. В той час коли суспільство стикається з вибухом популізму, кризою компетентності і загальною недовірою на всіх рівнях суспільної взаємодії, публічна позиція церкви здебільшого виявляється в очікуванні усвідомлення суспільством своїх недоліків, неспроможності і повернення до церкви у пошуках відповідей. Така ідеалістична і утопічна позиція церкви свого часу піддалась жорсткій критиці з боку прагматичних християнських мислителів, серед яких був і Рейнхольд Нібур.

Постать Нібура широко відома у публічному і богословському дискурсі США, як реаліста, що повернув суспільну довіру до християнства і продемонстрував, що біблійні ідеї не втрачають актуальності через століття, навіть якщо вони були сформульовані Августином чи Мартіном Лютером. Християнський реалізм Нібура базується на фундаменті антропологічного песимізму – усвідомлення обмеженості і гріховності людини. Саме такий підхід відкриває шлях до активного спротиву злу і можливості робити екзистенційний вибір між морально досконалими діями, які не будуть ефективними, і морально недосконалими діями, які зупинять зло і призведуть до бажаного результату. Кожна ідея християнського реалізму є поверненням до реальності і наголосом на персональній відповідальності кожної особи за свої вчинки і результати вчинків.

Зазначений підхід є гостро актуальним для українського суспільства, у якому люди переважно намагаються перекласти відповідальність з себе на

будь-кого іншого. З огляду на це, проблематика питань, які піднімаються у дисертації, є і актуальною, і перспективною для українського суспільства. Ми погоджуємось із обґрунтуванням актуальності теми дослідження.

На наш погляд, мета дослідження і наукові завдання сформульовані лаконічно і коректно. Це робить дослідження логічно структурованим, кожний розділ у достатній мірі розкриває проблематику дослідницького дискурсу, і це дає можливість досягти результатів, які сформульовані у тексті дисертаційного дослідження та підсумовані у висновках.

Також відзначаємо беззаперечну новизну дослідження, яке відкриває етику християнського реалізму у загальному вигляді для українських науковців. Маємо певний оптимізм, що ця робота приверне увагу видавництва і перекладачів до творчості Рейнхольда Нібура, і це дасть поштовх до роботи над перекладами ключових творів мислителя. Українські науковці приділяють багато уваги ідеям континентальної європейської неоортодоксії, тож розгляд християнського реалізму як феномена американської прагматичної неоортодоксії безсумнівно збагачує та врівноважує дослідження богословського та філософського дискурсу першої половини ХХ століття.

Значний інтерес становить розгляд історичного методу християнського реалізму як формалізація світогляду з песимістичним антропологічним підходом. Ретроспективна пророча інтерпретація історії для визначення ролі Бога у цивілізаційних процесах кардинально відрізняється від есхатологічної пророчої уяви світоглядів з оптимістичним антропологічним підходом, зокрема теологією надії Юргена Мольтмана.

Концепція відокремлення індивідуальної етики від суспільної етики, запропонована Рейнхольдом Нібуром, є надзвичайно важливою для розвитку взаємодії між християнською етикою і суспільством, через запропонований ефективний механізм подолання релігійного ідеалізму. Такий релігійний ідеалізм хибно нав'язує секулярному суспільству правила відносин спільнот, які мають заповітні відносини з Богом. Відхід від ідеалістичних концепцій є у той же час звільненням від радикального релігійного фанатизму. Проблема

релігійного фанатизму на основі християнського фундаменталізму, нажаль, є поширеною серед українських протестантських християнських спільнот, які виходять у суспільний простір.

Відвертий наголос на важливості забезпечення демократії та її захисту від узурпації влади і проявів тоталітаризму, висловлений Нібуром у християнському реалізмі, відкриває нові можливості у суспільно-політичному діалозі. Демонстрація актуальності християнських ідей може повернути суспільну довіру до християнських спільнот, за умови дотримання конструктивної позиції і захисту суспільного плюралізму, який є нероздільним з умовами розвитку українського суспільства.

Етичні концепції християнського реалізму, описані дисертантом, можуть стати міцним підґрунтям для суспільної позиції українського реалізму, яку висловлюють поодинокі публічні діячі та філософи сьогодення. Тому, з практичної точки зору, вважаємо найбільшим внеском в українську наукову думку саме четвертий розділ дисертації, у якому здійснюється спроба ввести ідеї християнського реалізму в український богословський дискурс і персоналістична етика християнського реалізму порівнюється з соціалістичною етикою теології визволення.

Втім, незважаючи на безсумнівну новизну та актуальність дослідження, дисертація не позбавлена недоліків, які ми висловлюємо у вигляді зауважень і побажань, які могли б розширити здобуток роботи і підвищити якість дослідницької праці.

1. У підрозділі 1.2, під час огляду основних творів Нібура та наукових праць, присвячених вивченню християнського реалізму, автор припускається скоріш реферативного, ніж порівняльно-аналітичного викладу матеріалу. Дисертант приділяє багато уваги опису концепцій християнського реалізму, біографічним подробицям життя Рейнхольда Нібура, і у той же час значно менше уваги звертається на сучасний розвиток концепцій християнського реалізму. На нашу думку, доречніше було б реферативно-описовий матеріал видати окремою монографією, а у дисертаційному

дослідженні зосередитись на більш комплексному розкритті теми сучасного стану християнського реалізму і похідних від нього філософсько-богословських концепцій.

2. У підрозділі 1.3, під час аналізу спорідненості християнського реалізму з неоортодоксією, автор вдало демонструє конфлікт між догматичною неоортодоксією Карла Барта і прагматичною неоортодоксією Рейнхольда Нібура. Але у той же час він залишає поза увагою порівняння християнського реалізму з іншими напрямками американської неоортодоксії: теологічним екзистенціалізмом Пауля Тілліха чи історіоцентричним богослов'ям Вільгельма Паука. Спочатку автор висуває тезу про спорідненість християнського реалізму з неоортодоксією, а потім він доводить майже протилежне, залишаючи із спільного тільки реакцію на суспільно-філософські кризи, песимізм і богословський фундамент Реформації, натомість фокусуючись на богословських дискусіях всередині неоортодоксії, і демонструючи яскраву несхожість у методах і теологічних підходах. На нашу думку, викладений у підрозділі матеріал сфокусований на демонстрації відмінності та унікальності християнського реалізму, тож дисертант припустився помилки у назві підрозділу. Але, у той же час, на досягнення поставлених наукових завдань це не вплинуло, і дослідження зв'язку між християнським реалізмом і неоортодоксією виконано якісно і результативно.

3. У підрозділі 2.4, при розгляді політичного методу християнського реалізму, автор формує методологічну позицію лише за творами Нібура, які описують його політичний підхід до завершення Другої Світової війни, тобто у той період, коли мислитель не мав значного впливу на міжнародні політичні процеси. У той же час, період після 1945 року, коли Нібур став офіційним радником Демократичної партії, і мав значний авторитет серед американського істеблішменту, залишається поза увагою. На нашу думку, такий значний недолік дослідження не дає змоги ознайомитись з методологією справжніх вчинків Нібура, а натомість пропонує теоретичну методологію ідей Нібура. Для формування об'єктивної картини політичного методу Нібура

варто було б здійснити порівняльний аналіз раннього, «прагматичного» Нібура з пізнім, «прагматико-ліберальним» (за класифікацією дисертанта). Але дисертант звертається лише до теоретичних політичних концепцій християнського реалізму, посилаючись на практичне втілення християнського реалізму у політичному реалізмі міжнародних відносин.

4. У підрозділі 4.2 автор здійснює контекстуалізацію ідей християнського реалізму в український богословський дискурс, але він майже не згадує про розвиток української суспільної думки у напрямку українського світоглядного прагматизму. Дисертант звертається до ідей, які висловлюються в академічному середовищі, і зосереджує увагу на трансформаційні процеси, які відбуваються у суспільній думці, серед українських інтелектуалів і публічних філософів. Але на даний момент саме у такому середовищі відбувається виокремлення ключового наративу українського прагматизму. Дисертанту слід було б звернути увагу на публічну позицію Г. Друзенка, А. Баумейстера, С. Дацюка тощо, і на контекст дискусій, які проводяться навколо української прагматичної ідеї. Такий підхід міг би сприяти практичній контекстуалізації ідей християнського реалізму в сучасний український суспільний простір.

Підсумовуючи зазначимо, що зроблені зауваження мають у своїй більшості рекомендаційний характер для подальшої науково-дослідницької роботи автора і не заперечують концепції і змісту дисертації загалом, цінності одержаних в ході дослідження результатів.

Автореферат дисертації відповідає змісту дисертаційного дослідження. Ідеї дисертації пройшли достатню апробацію – доповідалися на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, а також знайшли своє відображення у шести наукових статтях, з яких одна опублікована в іноземному науковому виданні. Віталій Бринов вже набув авторитету в богословських колах, проявив себе і як глибокий мислитель і як популяризатор богословських ідей. Створена на межі богослов'я та релігієзнавства дисертація має велике значення для історії богослов'я, для філософсько-релігієзнавчої думки і також для політології.

Відтак вважаємо, що дисертаційне дослідження В.В. Бринова «Соціально-політична етика християнського реалізму» є самостійним, логічно завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному науково-теоретичному рівні. За своєю актуальністю, новизною і змістом дисертація відповідає вимогам, зазначеним у «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (із відповідними змінами), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я.

Офіційний опонент,
завідувач кафедри філософії та
соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії статистики, обліку
та аудиту, доктор філософських наук,
професор

Т.В. Гаврилюк

